

mgr Katarzyna Winięcka
Wydział Pedagogiki i Psychologii
Zakład Socjologii Edukacji
Uniwersytet w Białymstoku

WRACAĆ, CZY NIE? RODZINY MŁODYCH MIGRANTÓW POLSKICH O REEMIGRACJI – NA PODSTAWIE BADAŃ WŁASNYCH

Streszczenie

W poniższym artykule przedstawiono opinie rodzin młodych migrantów polskich mieszkających w Londynie na temat reemigracji. Zaprezentowano wielowymiarowość tego procesu, który znajduje swoje odzwierciedlenie w poglądach i opiniach osób biorących udział w szerszym badaniu na temat strategii adaptacyjnych migrantów.

W artykule rysuje się dyferencjacja w postrzeganiu zjawiska reemigracji wynikająca z podziały respondentów na dwie kategorie – dzieci i dorosłych. Artykuł odnosi się także do zagadnień teoretycznych związanych z problemem reemigracji.

Prezentowane wyniki stanowią część szerszej analizy badawczej. Z tego powodu należy traktować je jako wstęp do dalszej dyskusji i eksploracji zagadnienia reemigracji.

Wstęp

Poniższy artykuł odwołuje się do deklaratywnych poglądów migrantów polskich zamieszkujących Londyn na temat powrotu do kraju. Rozważania w tym obszarze będą opierały się na częściowej analizie materiału badawczego, który zgromadziłam podczas badań terenowych w ramach pisania mojej pracy doktorskiej poświęconej strategiom adaptacyjnym rodzin młodych migrantów polskich w Londynie, którzy opuścili ojczyznę po 1 maja 2004 roku. Jako, że strategie adaptacyjne¹ traktuję jako pewnego rodzaju ciąg przyczynowo-skutkowy, ważnym aspektem badań było poznanie opinii respondentów na temat planów na przyszłość, w tym i powrotnych. Czy takowe istnieją, a jeśli nie, czy w ogóle są brane pod uwagę? W założeniach badawczych przyjąłam, iż chęć powrotu do kraju lub chęć pozostania na emigracji jest jednym z wyznaczników poziomu zaadoptowania się do nowej rzeczywistości społecznej. Specyficznym w kontekście badania był fakt, iż respondenci należeli do dwóch kategorii badawczych: dzieci

---

¹ . Przyjęte przeze mnie rozumienie adaptacji to: proces przystosowania się do nowych warunków życiowych, który prowadzi do realizacji zakładanych celów, podlegający konfrontacji z wymogami grupy „własnej”, „odniesienia” oraz podmiotowym „ja”; proces przyjmujący różne formy (strategie i mechanizmy adaptacyjne) ze względu na posiadane środki jak i zakładane cele, pełni funkcje celu; Zob. A. Giza-Poleszczuk, Rodzina a system społeczny. Reprodukacja i kooperacja w perspektywie *interdyscyplinarnej*, Warszawa 2005, s. 102

w wieku szkolnym i rodziców. Stąd też w tytule pracy doktorskiej pojawił się termin „rodziny młodych migrantów polskich”. Biorąc pod uwagę cykl życiowy w jakim znaleźli się badani, opinie na temat reemigracji wykazują zdecydowaną dyferencjację o czym będzie mowa poniżej.

Poruszana problematyka jest istotna ze względu na *exodus* Polaków, który rozpoczął się wraz z akcesją naszego kraju do Unii Europejskiej. Liczne wychodźstwo, które w 2007 roku osiągnęło szczytową wartość i wyniosło 2270 tys.² między innymi spowodowało, iż obecnie z demograficznego, a szczególnie ekonomicznego punktu widzenia Polska jest zagrożona wieloma problemami. W ich zakres na przykład wchodzi zagadnienia związane ze starzeniem się społeczeństwa, czy kosztami utrzymania części populacji, która przeszła lub w najbliższym czasie przejdzie na rentę i emeryturę oraz brakiem pracowników w poszczególnych sektorach zawodowych. Zjawisko wzmożonej migracji z Polski jest także problematyczne, ponieważ jedną z najliczniejszych kategorii ludzi, które wyjechały z kraju są osoby w wieku produkcyjnym. Marta Mioduszevska dowodzi w swoich badaniach, iż jedną z najbardziej charakterystycznych cech migrantów poakcesyjnych jest tzw. wiek mobilny, czyli przedział od 20 do 40 roku życia.³ Sam fakt, iż są to osoby młode, zdolne do pracy nie rokuje dobrze dla naszej gospodarki. Ponadto trzeba pamiętać, iż kolejne pokolenie przyjdzie na świat już poza granicami Polski, co tym bardziej spowoduje ogromną „lukę urodzeniową” namnażającą zjawiska problematyczne. Rokowania związane ze starzeniem się społeczeństwa, które zależne są między innymi od poziomu migracji pokazują, iż za kilka, kilkanaście lat Polska albo będzie potrzebowała napływu imigrantów, albo powinna podjąć działania na rzecz powrotu polskich migrantów. Ta perspektywa ukazuje, iż poznanie opinii polskich migrantów na temat reemigracji może okazać się kluczowe w kontekście realizacji działań z obszaru polityki społecznej, związanych z potencjalnym ich powrotem.

Reemigracja w teorii

Jak wskazuje Krystyna Iglicka zagadnienie migracji w dużym stopniu wiąże się z pojęciem reemigracji.⁴ Mniejsze lub większe prawdopodobieństwo powrotu, ze względu na czynniki współwystępujące lub przyszłościowe, jest związane z podjęciem decyzji o wyjeździe. O tym mówi także „prawo migracyjne” Ernesta Ravensteina, który zakłada, iż „(...) każdy strumień migracji wywołuje strumień powrotów (*counter*

² Główny Urząd Statystyczny, *Informacje o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004-2010*, Warszawa 2011, s. 1-2. Ze względu na zróżnicowaną ewidencję przepływów migracyjnych oraz dostępne dane administracyjne, rzadziej statystyczne (tak w Polsce, jak i w poszczególnych krajach członkowskich UE) wyniki szacunku opracowanego przez GUS powinny być traktowane jako przybliżone, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lud_infor_o_rozm_i_kierunk_cmigra_z_polski_w_latach_2004_2010.pdf, (data dostępu 10.10.2012)

³ Zob. M. Mioduszevska, *Najnowsze migracje z Polski w świetle danych Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności*, CMR Working Papers, Uniwersytet Warszawski, Nr 36/94, Warszawa 2008, s. 22

⁴ Zob. K. Iglicka, *Powroty Polaków po 2004 roku. W pętli pułapki migracji*, Scholar, Warszawa 2010, s. 28

flow).⁵ Pomimo tego, że reemigracja często wpisana jest w proces migracji nie ma wielu opracowań teoretycznych. Natomiast Iglica przywołuje teorie Cerasego⁶, która mówi o czterech modelach powrotnych.

Model pierwszy - porażka zagraniczna (*return of failure*) – jest równoznaczna z nieosiągnięciem celów zakładanych przez migranta przed wyjazdem z kraju zamieszkania. Model drugi – powrót z powodów zachowawczych (*return of conservatism*) – wiąże się z nastawieniem na kraj wysyłający, co w praktyce wyraża się w zaangażowaniu w działania mające na celu odłożenie konkretnie zakładanej sumy pieniędzy. Po osiągnięciu celu migrant wraca do kraju.

Model trzeci – powrót innowacyjny (*return of innovation*) – dotyczy osób, które za granicą odniosły sukces, ale w związku z tym, iż są pierwszym pokoleniem migrantów nadal są traktowani jako „obcy”. Takie traktowanie może wynikać ze względów religijnych, językowych (posiadanie akcentu), rasowych i innych. Gdy migrant zauważy, iż przy poczuciu wyobcowania pojawiają się sprzyjające warunki gospodarczo-polityczno-społeczne, w kraju pochodzenia, decyduje się na powrót. Dodatkowo towarzyszy mu myśl, iż ze swoimi umiejętnościami i doświadczeniem odniosą większy sukces w kraju rodzinnym.

Model czwarty – powrót na starość, na emeryturę (*return of retirement*) – preferują go osoby, które schyłek życia chcą spędzić w ojczyźnie.⁷

Autorka jednak dodaje, iż na podstawie badań, które przeprowadziła w 2002 roku⁸ można stwierdzić, iż typologia Cerasego jest niepełna i nie całkiem odpowiada współczesnym czasom. Z wyników badań wnioskuje, iż typami reemigracji, które pojawiły się w ostatnich latach są:

- powrót „na próbę” lub inaczej powrót „rekonesansowy”. Migrant w tym przypadku nie „pali” wszystkich mostów w kraju do którego wyemigrował. Kształtuje swoją przestrzeń w taki sposób, aby miał do czego wracać,
- powroty „połowiczne” - migrant posiada dwa domy, w których na przemian spędza dłuższy czas, np. 6 miesięcy w Polsce, 6 miesięcy w Anglii.⁹

Zagadnienie reemigracji można odwołać również do koncepcji neoklasycznych, neo-marksistowskich i strukturalistycznych oraz integracyjnych.

Podstawowe ujęcia neoklasyczne prezentowane między innymi przez Harrisa, Todara czy Sjaastada zwraca uwagę na istotę różnic, które występują w płacach pomiędzy krajem wysyłającym a przyjmującym. Ponadto ważne w tym ujęciu jest podejście do analizy kosztów i korzyści.¹⁰ W praktyce oznacza to, iż czym mniejsza różnica

⁵ I. Grabowska – Lusińska, *Poakcesyjne powroty Polaków*; CMR Working Papers, Uniwersytet Warszawski, Nr 43/101, Warszawa 2010, s. 9

⁶ F. Cerese, *Nostalgia or disenchantment: Considerations on return in migration*, (w:) S. M. Tomasi, M. H. Engel (red.), *The Italian experience in the United State*, Center of Migration Studies, New York 1974

⁷ Zob. K. Iglicka, *Powroty... op., cit., s. 28-29*

⁸ Zob. K. Iglicka (red.), *Migracje powrotne Polaków. Powrotu sukcesu, czy rozczarowania? Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2002*

⁹ Zob. K. Iglicka, *Powroty... op., cit., s. 29*

¹⁰ Zob. I. Grabowska – Lusińska, *Poakcesyjne... op., cit., s. 9*

pomiędzy kosztami życia na emigracji a kosztami życia w kraju pochodzenia, przy osiągnięciu podobnych korzyści, tym istnieje większe prawdopodobieństwo powrotu.

Tymczasem podejście neo-marksistowskie i strukturalistyczne ukazywane przez Piora, Wallersteina i Sassena oraz Kritza i Złotnika, skupia się na popycie i podaży (w skali makro), pomiędzy krajami wysyłającymi a przyjmującymi, w kontekście zapotrzebowania na pracę. Jeśli rynki pracy w krajach przyjmujących są nasycone pracownikami lub się „kurczą”, może doprowadzać to do migracji powrotnych.¹¹

Natomiast koncepcje integracyjne (Bosswick, Hackmann, Berry) należałoby rozpatrywać z dwóch punktów widzenia. Pierwszy dotyczy wymiaru strukturalnego, czyli dopasowania się migranta do struktury społecznej, a drugi procesualnego, który dotyczy dynamiki zjawisk społecznych. W tym przypadku na tyle są one adekwatne do pojęcia migracji powrotnych, o ile mówimy o dopasowaniu się człowieka do życia społecznego po powrocie do kraju, lub o szoku powrotnym, związanym ze zmianą jaka zaszła w społeczności wychodźczej, której migrant nie miał szans obserwować.¹²

Powyższe ujęcia teoretyczne niestety nie oddają w pełni charakteru zjawiska jakim są reemigracje. Jest to skomplikowany proces, który można rozpatrywać w skali mikro-, mezo-, i makrospołecznej. Niemniej jednak poniżej prezentowane cząstkowe wyniki badań znajdują w nich odzwierciedlenie.

Metodologia i realizacja badań własnych

Zanim przejdę do przedstawienia poglądów migrantów na temat reemigracji, które wyłoniły się w ramach szerszego opracowania, w skrócie przedstawię metodologię i odniosę się do realizacji badań własnych. Owo szersze opracowanie dotyczy strategii adaptacyjnych rodzin młodych migrantów polskich w Londynie, którzy opuścili Polskę po 1 maja 2004 roku.

Za przedmiot badań obrałam strategie adaptacyjne, przyjmowane przez rodziny migrantów, które zostają obrane w celu przystosowania się do nowej sytuacji życiowej, i które jednocześnie mają umożliwić realizację zakładanych przez nie celów.

Z przyjętego przedmiotu badań wynikają zaś trzy cele badawcze:

- cel poznawczy – uzyskanie charakterystyki strategii adaptacyjnych przyjmowanych przez konkretną grupę migrantów oraz dostarczenie informacji na temat samego procesu adaptacji,
- cel diagnostyczny – określenie jakie czynniki warunkują wybór konkretnych strategii adaptacyjnych,
- cel eksplanacyjny – próba wyjaśnienia związków pomiędzy przyjmowanymi strategiami adaptacyjnymi a potencjalnymi powodzeniami bądź porażkami adaptacyjnymi.

Zakładano, iż badanie będzie obejmować analizę strategii adaptacyjnych w grupie polskich rodzin młodych migrantów mieszkających w Londynie. Przy takim założeniu ukształtował się główny problem badawczy, który brzmi:

¹¹ Zob. I. Grabowska – Lusińska, *Poakcesyjne...* op., cit., s. 9

¹² Zob. Tamże, s. 10-11

Jakie strategie adaptacyjne przyjmują rodziny polskich, młodych migrantów mieszkające w Londynie?

Przy realizacji badania przyjęto podejście jakościowe. Zastosowano ustrukturyzowany wywiad pogłębiony (UWP), który jest kombinacją wywiadu kwestionariuszowego i narracyjnego. W praktyce badawczej był on wielokrotnie wykorzystywany w badaniach nad migracjami.¹³

Badaniem objęto przedstawicieli 19 rodzin, w sumie zrealizowano 31 wywiadów. 23 wywiady przeprowadzono w Londynie. 8 odbyło się za pomocą komunikatora internetowego Skype, a jeden w domu rodzinnym respondentki w Polsce. W skład próby badawczej weszło 17 osób dorosłych i 13 dzieci w wieku od 13 do 18 roku życia.

Wyniki badań

Badanie strategii adaptacyjnych rodzin młodych migrantów Polskich mieszkających w Londynie składało się z trzech części. Jako, że strategie adaptacyjne traktuję w kontekście procesualnym, kwestionariusz skonstruowano w taki sposób, aby uchwycić ten proces. Pierwsza część dotyczyła wspomnień jakie respondenci wiązali z życiem w Polsce, druga doświadczeń życia na emigracji, natomiast trzecia oczekiwań – planów na przyszłość. Prezentowane wyniki będą dotyczyły trzeciej części badania, ponieważ pytania, które zostały w niej zadane odnosiły się między innymi do planów powrotnych.

Respondentom w obu grupach badawczych zostało zadane pytanie o to gdzie widzą swoją przyszłość. Czy chcieliby zostać w Anglii, wrócić do Polski, czy może przeprowadzić się w inne miejsce?

Odpowiedzi na to pytanie w grupie dzieci wskazują, iż badani raczej widzą swoją przyszłość w Anglii lub w innym kraju poza Polską. Swoje odpowiedzi uzasadniają lepszą sytuacją materialną w porównaniu do życia w Polsce, większymi możliwościami kształcenia się, a tym samym lepszymi możliwościami znalezienia pracy. Trzeba jednak zaznaczyć, iż respondenci w dużej mierze odzwierciedlali swoimi wypowiedziami opinie rodziców na temat życia w Anglii, aniżeli posiadali własne doświadczenia, na podstawie których mogliby formułować sądy o ich przyszłych możliwościach zatrudnienia i zarobkowych. Jednocześnie nie można stwierdzić, iż nie mają porównania sytuacji materialnej, która charakteryzowała życie ich rodziny w Polsce z tym jaka jest obecnie. Prawie wszyscy respondenci deklarowali, że ich sytuacja materialna na emigracji jest lepsza niż przed wyjazdem z kraju. Jedna z respondentek przyznaje:

„Swoją przyszłość widzę w Anglii. (...) Naszym sukcesem (rodziny) jest dojście do momentu jaki jest teraz (...). Momentu, w którym już nie usłyszę „kochanie wybacz, ale nie mamy pieniędzy”. Teraz możemy więcej.” (DK3)

¹³ M.in. Ośrodek Badań nad Migracjami, działający przy Uniwersytecie Warszawskim, w latach 1995-2000 zrealizował 5 projektów badawczych z wykorzystaniem UWP. Przykładowe projekty to: „Imigranci, przyczyny napływu, cechy demograficzno-społeczne, funkcjonowanie i integracja w społeczeństwie polskim (1995-1997)”, „Cudzoziemcy o nieregulowanym statusie w Polsce. Strategie indywidualne i grupowe” (1999).

Badane dzieci dostrzegają profity, które płyną z polepszenia się sytuacji materialnej, co przywiązuje je do obecnego miejsca zamieszkania. Przykładem tego jest chociażby wypowiedź jednego z dzieci, które dzięki temu, iż rodzice kupili mu komputer zaczął osiągać sukcesy w projektowaniu gier komputerowych. Badany mówi:

„Myśląc o przyszłości raczej biorę pod uwagę realia angielskie. (...) Raczej nie chcę wracać. (...) Gdybym teraz miał wrócić do Polski to to, co już zdobyłem w Anglii (osiągnięcia w projektowaniu gier), to w Polsce nie miałyby żadnego znaczenia. (...) I teraz, bo już osiągnąłem tutaj, wracanie w sumie nie miałyby sensu.” (DM9)

Część badanych, która zadeklarowała, że nie bierze pod uwagę powrotu do Polski, ale nie wyklucza wyjazdu do innego kraju, argumentowała to faktem, iż Anglia daje duże możliwości uzyskania dobrego wykształcenia, które uznawane jest w innych miejscach na świecie. Odwoływali się też do bardzo dobrej znajomości języka angielskiego, której w Polsce raczej nie osiągnęliby, a która daje im możliwość swobodnego poruszania się i znalezienia pracy poza Anglią.

Pojawiały się także nieliczne opinie wśród młodych respondentów, iż chcieliby wrócić do Polski. Takie wypowiedzi pojawiały się u osób, które albo miały bardzo silny związek uczuciowo-emocjonalny z rodziną np. z dziadkami, lub u osób, które miały zaburzone relacje z rodzicami. Jednak z rozmówczyń przyznaje:

„Chociaż jestem tu (w Londynie) 6 lat, to jak przyjadę do Polski to myślę, że nie wracam do Anglii. W Polsce jest moja rodzina – dziadek, ciocia, którzy mnie wychowali, więc ciągnie mnie do Polski. Mama cały czas wyjeżdżała, byłam bez niej. W Londynie nie czuje się jak w domu. Mieszkam tu bo muszę.” (DK10a)

Inny badany z kolei przyznaje:

„Mama o wszystkim zdecydowała! Nie liczyła się ze zdaniem ojca, moim i siostry. (...) Nie chciałam wyjeżdżać na stałe do kraju, którego nie znam i to w dodatku anglojęzycznego. (...) Po osiemnastce wracam do Polski, do rodziny mego ojca! I tak naprawdę mam gdzieś swoją matkę! Zmarnowała mi najlepsze lata mojego życia! Nie zamierzam się jej słuchać!” (DM1)

Natomiast w grupie rodziców sytuacja wygląda odwrotnie. Większość osób deklaruje, że chciałby wrócić do Polski. Nieliczni badani twierdzą, że jednak chcą zostać w Anglii.

W trakcie badania wyłoniła się także grupa, która twierdzi, że na razie będą żyć w Anglii, ponieważ nie są jeszcze pewni, co stanie się w przyszłości.

Powody, dla których respondenci chcieliby wrócić do kraju wiążą się raczej z przyzwyczajaniem do polskiego stylu życia, tęsknotą za rodziną, wspomnieniami, chęcią spędzenia spokojnej emerytury w dawnym otoczeniu, większą pewnością poruszania się w przestrzeni społecznej, bądź pozostawieniem własnego domu, na który pomimo lepszych warunków finansowych w Londynie, respondentów – jak sami twierdzą - najprawdopodobniej nie będzie stać. Badana mówi, iż:

„Myślę o powrocie do Polski. Tam jest spokojne życie, a tutaj (Londyn) napięte. Dzień mija szybciej. Idziesz do pracy, wracasz, dzieci. Nie ma czasu bo pracujesz cały dzień. Nie tak jak w Polsce... Osiem godzin odrobisz, wrócisz... Rodzina jest w domu... Spokojnie... Takie rodzinne życie. A tu czas tak szybko leci. (...) Dla mnie tu czas ucieka.” (RK7)

Inna z kolei dodaje:

„Moim marzeniem jest powrót do Polski. Ja wybudowałam tam dom. Mam gdzie mieszkać. Jak dzieci będą chciały to wrócą, jak nie to nie. (...) Może wrócę na emeryturę, tam jest mój dom. Ja tam się po prostu wychowałam.” (RK13)

Jest też grupa osób, które planują wrócić, ale twierdzą, że dopóki dzieci nie osiągnęły pewnego poziomu wykształcenia, to nie mogą chociaż bardzo by chciały. Jak same przyznają są „uwiązane”. Badani twierdzą, że to „uwiązanie” wynika z różnic programowych, które są pomiędzy szkołą polską a angielską. Sami przyznają, że „dzieci musiałyby się cofnąć o dwa lata do tyłu żeby wszystko nadrobić” (...) a to mogłoby być złe wpłynąć na ich przyszłość edukacyjną i zawodową.

Badani, którzy są niezdecydowani z jednej strony podkreślają istotę „spokoju” finansowego”, co przemawia za pozostaniem na emigracji. A z drugiej, bodźcem, który w dużej mierze prowokuje myśli o powrocie jest tęsknotę za rodziną,. Obrazuje to poniższa wypowiedź:

„Za pozostaniem przemawia spokój w życiu codziennym, bez szarpania się o pracę. Bo mimo tego, że nie mam dobrej pracy, to jest wystarczająco pieniędzy żeby żyć. A zastanawiam się nad wyjazdem, dlatego, że jestem związana z rodziną w Polsce. Głównie z mamą, której nie da się tu przenieść bo jest dosyć wiekowa. Nie widzę też swojej przyszłości, na starość, bez dzieci. Jeśli one wyjadą to ja też.” (RK5)

Dodatkowo niektórzy z respondentów niezdecydowanych twierdzą, że kwestia edukacji dzieci nie pozwala im nawet na myślenie o jakiegokolwiek decyzji powrotnej. Sytuacja wygląda podobnie jak w przypadku osób, nazywających siebie „uwiązanymi”, z tą różnicą, iż tutaj nie ma żadnego ukierunkowania na konkretny kraj.

„Na razie zostaniemy... Dopóki dzieci nie skończą szkoły. (...) Myślę, że jak dzieci będą miały po 20 lat, to wtedy dopiero będę myślała o sobie, czy wracam, czy nie.” (RK6) Przyznaje jedna z badanych.

Natomiast osoby, które zdecydowanie nie chcą wracać, dostrzegają przepaść pomiędzy warunkami materialnymi w Polsce a w Londynie. Czynnikiem ekonomicznym jest główną determinantą podjęcia decyzji o stałej emigracji. Takie podejście przedstawia poniższa wypowiedź:

„Na chwilę obecną chcę zostać tutaj (w Londynie). Proszę panią, a o czym tu myśleć?! Do czego wracać?! Do dwupokojowego mieszkania?! Nawet nie wiem, czy emeryturę na starość dostaniemy w Polsce?!” (RK9)

I kolejna:

„Zostajemy w Londynie bo teraz... mamy wszystko! Proszę zobaczyć – plazma, trzy laptopy, x-box’y, nie x-box’y. Dzieci mają wszystko co nowością jest. Nie żałujemy na nic. (...) Jak teraz chodzę na zakupy, to ładuje do koszyka po brzegi i nawet się nie zastanawiam. A nie jak kiedyś, kiedy płakałam, że dla dziecka na bućki nie mam.” (RK1)

Wnioski

Reasumując przedstawione wypowiedzi, należy zauważyć, iż badana kategoria społeczna, czyli rodziny młodych migrantów polskich, jest dość specyficzna grupą. Decyzje o powrocie nie są rozpatrywane w kategorii „ja”, lecz raczej w kategorii „my”.

Tak samo decyzje o pozostaniu. Oczywiście nie można jednocześnie stwierdzić, iż migranci indywidualni, choć są licniejszą grupą, nie rozpatrują powrotu w kontekście sieci powiązań rodzinnych. Niemniej jednak w wielu przypadkach wśród badanych dorosłych, jak i dzieci, decyzja o powrocie wyłania się z rozważenia zależności właśnie tego typu. Rozważanie te mają miejsce tu i teraz, czyli na emigracji. W szerszym ujęciu jest to rozpatrywanie kilku-, kilkunastoletnich „zobowiązań”, które wynikają z wcześniej podjętych decyzji, jak chociażby zapisanie dziecka do szkoły, czy z samego faktu przynależenia do rodziny. Dotyczy to zarówno pozytywnych jak i negatywnych powiązań. Obustronnie występują zjawisko „uwiązania”. „Nie wyjadę bo dzieci jeszcze się uczyć”, lub „nie wyjadę bo nie jestem jeszcze pełnoletni”.

Należy też przyznać, iż kwestia edukacji dzieci jest silnie powiązana z podjęciem jakiegokolwiek decyzji. Może to świadczyć o kilku rzeczach: małej wiedzy na temat możliwości kontynuacji nauki w Polsce, bądź ich barkiem, lub przyznawaniu większej wartości wykształceniu angielskiemu niż polskiemu.

Z wypowiedzi wynika, iż w obu badanych grupach, w dość silny sposób przebijają się dwa dodatkowe motywy wpływające na podjęcie decyzji. Jeden optujący za pozostaniem, a drugi za powrotem. Główną determinantą pozostania są aspekty ekonomiczne. Co widać zarówno w grupie dorosłych jak i dzieci. Natomiast drugim są czynniki związane z emocjami, sentymentami, a także dorobkiem pozostawionym w Polsce, co także może stanowić wartość sentymentalną.

Zauważa się dużą rozbieżność w opiniach dzieci i rodziców co do powrotu. Pomimo tego, iż wszyscy respondenci z grupy dzieci urodzili się w Polsce, znacząca ich większość nie bierze pod uwagę reemigracji do Polski. Można przypuszczać, iż jest to związane z etapem cyklu życiowego, w którym się znaleźli. Dopiero są na skraju podejmowania poważnych decyzji na temat swojego życia, a kształtowanie się własnej tożsamości, społecznej i narodowej nadal jest w toku. Większość doświadczeń, które przeżywają w kontekście świadomego kształtowania własnego „ja”, miała miejsce już po wyemigrowaniu z kraju. Stąd można wnioskować, iż wzory życia, czy wzorce osobowe, z których czerpią, raczej są ulokowane w Anglii, a nie w Polsce i w naturalny sposób mogą być internalizowane i uznawane jako własne. Co niejako potwierdzają słowa Stefana Castlesa i Marka J. Millera, którzy twierdzą, iż „częstym zjawiskiem jest przepaść między doświadczeniami migrantów i pokolenia ich dzieci, dorastających w nowym kraju i uczęszczających tam do szkoły.”¹⁴ Także perspektywa reemigracji może być zdecydowanie odmienna, a wśród dzieci wręcz nie brana pod uwagę.

Odnosząc wypowiedzi badanych do zagadnień teoretycznych, chociażby typologii reemigracji Cerasego, model pierwszy, czyli porażka zagraniczna, która determinowałaby powrót nie wchodzi w rachubę (przynajmniej do momentu realizacji badania), ponieważ celem badanych była organizacja życia rodzinnego na emigracji, co udało im się osiągnąć. Model drugi tzw. zachowawczy, także nie jest adekwatny do wypowiedzi, które mówią o powrotach, ponieważ wyjściowym celem badanych nie był powrót. Natomiast można mówić, iż w wypowiedziach respondentów pojawiały

¹⁴ S. Castles, M. J. Miller, *Migracje w współczesnym świecie*, PWN, Warszawa 2011, s. 62

się cechy trzeciego modelu reemigracji – powrotów innowacyjnych (poczucie bycia obcym) oraz czwartego, czyli powrotów na emeryturę.

Ogólnie ujęcie wskazuje na wieloaspektowość opinii na temat reemigracji w grupie rodzin młodych migrantów polskich.

Zakończenie

Powyższą, cząstkową analizę szerszego materiału, należy traktować w kategorii przyczynku do dalszych badań. Przytoczone wypowiedzi i wyciągnięte z nich wnioski jedynie wskazują na wieloaspektowość zjawiska reemigracji oraz na potencjalne ścieżki, którymi może podążać badacz w eksploracji tego wycinka rzeczywistości społecznej.

Jednak kolejny raz powinno się podkreślić wątek związany z edukacją dzieci. Obawa przed brakiem wsparcia ze strony chociażby nauczycieli, w wyrównywaniu różnic programowych odwieka, a nawet hamuje podjęcie decyzji w kwestii powrotu. Klaryfikacja tego problemu mogłaby pomóc migrantom. Jest to ważne jeśli się mówi o rodzinach, gdzie rodzice są młodzi, zdolni do pracy i dodatkowo posiadają dzieci. Szczególnie jeśli dochodzi do tego kwestia starzenia się polskiego społeczeństwa. Dobrą praktyką byłoby aby instytucje odpowiedzialne za edukację podjęły działania na rzecz poinformowania rodziców o możliwościach kontynuacji w nauki w Polsce i ewentualnym wyrównywaniu różnic programowych.

Bibliografia:

1. Castles S., Miller M. J., *Migracje w współczesnym świecie*, PWN, Warszawa 2011
2. Cerase F., *Nostalgia or disenchantment: Considerations on return in migration*, (w:) S. M. Tomasi, M. H. Engel (red.), *The Italian experience in the United State*, Center of Migration Studies, New York 1974
3. Giza-Poleszczuk A., *Rodzina a system społeczny. Reprodukcyjność i kooperacja w perspektywie interdyscyplinarnej*, Warszawa 2005
4. Główny Urząd Statystyczny, *Informacje o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004-2010*, Warszawa 2011
5. Grabowska – Lusińska I., *Poakcesyjne powroty Polaków*, CMR Working Papers, Uniwersytet Warszawski, Nr 43/101, Warszawa 2010
6. Iglicka K. (red.), *Migracje powrotne Polaków. Powrotu sukcesu, czy rozczarowania?* Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2002
7. Iglicka K., *Powroty Polaków po 2004 roku. W pętli pułapki migracji*, Scholar, Warszawa 2010
8. Mioduszevska M., *Najnowsze migracje z Polski w świetle danych Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności*, CMR Working Papers, Uniwersytet Warszawski, Nr 36/94, Warszawa 2008